

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

ENTORN
DE MARAGALL I GAUDÍ

RICARD TORRENTS

QUADERNS

101

2012

Ricard Torrents i Bertrana (Folgueroles, 1937) és assagista, crític literari, traductor i articulista. És professor de Literatura i Traducció a la Universitat de Vic. Professor emèrit, adscrit a la Càtedra Verdager d'Estudis Literaris, de la qual fou el primer director.

Ha estat rector de la Universitat de Vic i d'ençà de 2011 n'és el President del Consell Consultiu. És membre numerari emèrit de l'Institut d'Estudis Catalans, i ha estat vicepresident de la Secció de Filosofia i Ciències Socials entre 2007 i 2011. Pertany a la Societat de Llengua i Literatura Catalanes i a la Societat Catalana de Pedagogia, a la Hölderlin Gesellschaft (Tübingen) i a la Societat Germano-Catalana, Deutsch-Katalanische Gesellschaft (Frankfurt). Actualment presideix la Societat Verdager. Fundà l'Editorial Eumo i és membre del consell fundador i redactor de la revista de poesia *Reduccions*.

A part d'obres sobre educació superior i sobre traducció, destaquen les seves publicacions sobre Jacint Verdager: *Verdager, poeta per a un poble* (1980, 1995, 2002); *Jacint Verdager. Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Llucià i Marcià* (1995); *Verdager. Estudis i aproximacions* (1995); *A la claror de Verdager. Nous estudis i aproximacions* (2005); com també altres de crítica literària i crítica cultural, les darreres de les quals: *Art, poder i religió. La Sagrada Família en Verdager i en Gaudí* (2006); *Puntes i punters* (2007); *Johannes Hüsle, mediador del Cercle de Tübinga* (2007); *El poeta d'«Estimada Marta»* (2008); *A les envistes del Ter. Paisatges escrits a la Plana de Vic: Verdager i Martí i Pol* (2008); «*Elegies de Bierville*» (1943). *Proposta de lectura per al segle XXI* (2009); i com a curador, *Deu testimonis del segle XX, deu lliçons per al segle XXI* (2009); *Joan Maragall, intel·lectual en «El segle dels intel·lectuals»* (2011); *Emili Teixidor: «Llegir és la complicitat en la creació* (2012); *El plor de Riba: «Estudiants de Vic 1951»* (2012).

Ha rebut el Premi Crítica Serra d'Or (1995 i 1996), el Premi Carles Rahola (2004), el Premi Nacional de Cultura i Pensament Científic (2007), la Creu de Sant Jordi (2007) i la Medalla d'Or de la Ciutat de Vic (2009).

© Ricard Torrents i Bertrana

Edició: Isidre Ferré

Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n – 08007 Barcelona

Primera edició: desembre de 2012

© Editorial Claret, SLU

Roger de Llúria, 5 – 08010 Barcelona
Tel.: 933 010 062 – Fax: 933 174 830
www.editorialclaret.cat – editorial@claret.cat

Imprès a Agpograf

ISBN: 978-84-9846-700-0

Dipòsit legal: B-29.289-2012

Obra editada per iniciativa de la Fundació Joan Maragall i l'Editorial Claret, amb la col·laboració de la Direcció General d'Affers Religiosos

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Relacions Institucionals**

Els, Gaudí/Maragall, foren contemporanis l'un de l'altre, no tant perquè els tocà de compartir el mateix fragment de la fluència imparabile que ens sotmet a la caducitat, com perquè creaven «sublims anormalitats», que deia Eugeni d'Ors. Tan sublims i tan fora de la norma, que eludien el pas del temps, compartien el *tempo* interior habitant en la intemporalitat, a les regions de l'Enllà, de més amunt, *excelsior*. I construïen temples sense voltes sota la volta del cel.

Per això, amigues, amics, us proposo l'exercici d'envejar-nos nosaltres mateixos, sentint-nos contempladors de Gaudí, contemplats, envejats per Joan Maragall, i d'envejar-nos nosaltres mateixos d'haver viscut en el seu futur, més enllà de l'any 2000, per fer-nos la mateixa pregunta. Si ell imaginava que ens preguntàriem «Com degué ser Gaudí?», aquell Gaudí que ell tenia davant dels ulls parlant-li poderosament inflammat de la seva concepció monstruosa, preguntem-nos «Com degué ser Maragall?», quan visitant Gaudí a la Sagrada Família experimentava la sensació de sortir del temps; com degueren ser els seus coetanis que, com Eugeni d'Ors, sentien la contempotaneïtat esmunyir-se'ls inaferrable i se sentien aterrits davant de les seves sublimes anormalitats fins a témer pel destí del nostre poble.

És, doncs, un exercici de projecció invertida el que proposo, per tal de sentir-nos concernits per aquell encontre de Maragall i Gaudí d'ara fa no gaire més de cent anys. Ens concerneix, ens convida a sortir del temps, a entrar en el tancat de l'art i dir amb Maragall: «Cada vegada que penetro en el tancat de la Sagrada Família experimento la mateixa sensació de sortir del temps.»

II. PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL JOAN MARAGALL

Tanco l'escoli i reprenc el fil de l'Any Maragall i les dues performances que em semblen més significatives des de la contemporaneïtat. Han coincidit en el tram final del calendari de commemoracions: es tracta, en primer lloc, del I Congrés Internacional Joan Maragall, celebrat a la Universitat de Barcelona el 28, 29 i 30 de setembre de 2011, amb la participació de més de cinquanta «especialistes i estudiosos, convidats a reflexionar sobre el valor, la dimensió i el sentit de l'obra de Maragall i a situar la projecció de la seva figura en l'actualitat», i en segon lloc es tracta del volum col·lectiu *Joan Maragall. Paraula i pensament*, promogut per la Càtedra Ferrater Mora de la Universitat de Girona, on es recullen les setze comunicacions del Simposi Internacional sobre el pensament de Joan Maragall, que s'hi va celebrar el novembre de 2010.

La rellevància del I Congrés Internacional Maragall, convocat per les tres universitats capitalines (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat Pompeu Fabra), rau en el plantejament: d'una banda, com a pagament d'un «deute acadèmic» i, de l'altra banda, com a reconeixement del «compromís civil pel que és i pel que representa l'obra de Joan Maragall». Pel que fa al volum que li dedica la **Càtedra Ferrater Mora**, editat pel seu director, Josep Maria Terricabras, la rellevància ve del fet que introdueix de ple i sense reticències la crítica filosòfica en la recepció de l'obra de Maragall, dominada fins ara per la crítica literària i la historicociològica.

El Congrés de Barcelona, d'altra banda, aconseguia els seus propòsits:

a) crear un espai interuniversitari amb la participació de professors/investigadors no sols de les tres universitats convocants, sinó de les de València, Girona, Politècnica de Catalunya, Vic, Rovira i Virgili de Tarragona/Reus, Lleida, Oberta de Catalunya, Internacional de Catalunya i Nàpols, a més d'investigadors independents o de centres d'estudi i recerca com la pròpia Fundació Joan Maragall o l'Arxiu Maragall amb la seva revista electrònica *Haidé. Estudis Maragallians*;

b) adquirir abast internacional amb la presència de professors d'universitats de fora, com Giuseppe Grilli, de la Universitat de Nàpols, o Joan-Lluís Marfany, afincat a la Universitat de Liverpool, o de professors estrangers en universitats catalanes, com Francesco Ardolino, Ronald Puppo, Gabriella Gavagnin i Heidi Grünewald;

c) aconseguir participació intergeneracional: en efecte, en les més de cinquanta aportacions en ponències, comunicacions i taules rodones, hi havia representades les tres generacions que conformen la nòmina acadèmica catalana actual, des de catedràtics pioners com Joaquim Molas i Josep Fontana fins als docents equipats «a la bolonyesa», com Rafael Roca de la Universitat de València; Maria Àngels Verdaguer de la Universitat de Vic; Eduard Cairol, Ignasi Moreta, Narcís Garolera i Enric Gallén de la Universitat Pompeu Fabra; Magí Sunyer de la Universitat Rovira i Virgili; passant per la generació d'entremig representada per Josep Murgades, Carles Miralles, Lluís Quintana, Eugenio Trías, a més de la participació de poetes i escriptors com Narcís Comadira, Joan Margarit, D. Sam Abrams i Francesc Parcerisas.

Val a dir que el Congrés Universitari Maragall 2011 és una culminació i alhora un desafiament que s'ha fet a si mateixa la universitat catalana, sense entrar en detalls del que signifiqui l'expressió «culminació i desafiament». Maragall, de qui sabem per una nota autobiogràfica de 1885 que va entrar a

la Universitat «tremolant d'emoció» i dient amb tot candor al seu company: «Entro per primera vegada en el temple de la sabiduria», en va sortir decebut i no hi degué entrar mai més en vida. I en mort, en va estar proscrit durant la major part del segle XX: en primer lloc, perquè la universitat espanyola imposava la repressió de la cultura catalana durant les dues dictadures militars del segle i, en segon lloc, perquè Maragall passà per la incomprensió que imposen les modes intel·lectuals derivades de la incontemporaneïtat. El fet és que la iniciativa del I Congrés Internacional Maragall de 2011 marcarà segurament un abans i un després en la història del maragallisme.

Voldria subratllar, sense detenir-m'hi més, que és altament significatiu que la universitat catalana d'aquest 2011 es plantegi la recepció de Joan Maragall com un deute acadèmic i com un compromís civil. Sabem prou que la universitat catalana del 2011 està sotmesa, igual que totes les institucions del país, al que anomenem «crisi», per no dir-ne «derrota», comparable només amb les grans crisis o derrotes de la nació catalana. Comparable a les crisis sorgides dels decrets de Nova Planta de 1714 o dels decrets de la dictadura militar de Franco l'any 1939. I tanmateix aquest Congrés Maragall, a més de marcar un punt d'inflexió en la renovació dels estudis acadèmics sobre el poeta, hauria de ser, més enllà dels indicis, compromís i penyora per al futur dels estudis de les Humanitats, l'únic que pot assegurar el futur d'una universitat digna de dir-se catalana, el futur de nosaltres mateixos, de la nostra permanència en la contemporaneïtat.

12. JOAN MARAGALL. PARAULA I PENSAMENT

Pel que fa a la segona acció més destacable de l'Any Maragall, el volum *Joan Maragall. Paraula i pensament*, de la Càtedra Ferrater Mora de la Universitat de Girona, s'inscriu de ple en aquesta renovació anunciada. Es podria dir que s'hi anticipa. Vegem-ho.

En primer lloc, pels autors i els estudis que presenten, començant per Pere Maragall Mira, nét de Joan Maragall, que es pregunta sobre «El "Cant espiritual", ¿summa final o llindar?», passant per un bloc de maragallistes veterans com Jordi Castellanos, que aborda «Joan Maragall, des del Decadentisme»; Giuseppe Grilli, que tracta «Sobre la interpolació narrativa "minimal" en els textos maragallians»; Glòria Casals, que tracta sobre «Dones de Maragall. A propòsit de Clara i Haidé»; Lluís Quintana, que estudia les «Reflexions de Maragall sobre la ciutat, el seu creixement i els seus conflictes»; i encara Enric Bou, que es pregunta sobre «"Amor redemptor"? Visions urbanes de Joan Maragall».

Al costat d'aquest bloc, diguem-ne literari, n'hi ha un de filosòfic (per dir-ho curt), que encapçala Oriol Ponsatí-Murlà, amb «Encara sobre el “Cant espiritual”». I sobre la polemologia historiogràfica, Ferrater Mora, la impossibilitat i la utopia», i on trobem Eduard Cairó tractant d'«Afinitats vieneses. Joan Maragall i els límits»; Jaume Trabal, amb un estudi afirmatiu com el seu títol «El pensament de Joan Maragall és»; Francesco Ardolino, sobre «L'egoisme de Joan Maragall»; Antoni Mora, sobre «Un cert concepte de poble»; Anna Punsoda, sobre «La República i la Monarquia en la filosofia política de Joan Maragall»; Jesús Revelles, sobre «L'iberisme de Joan Maragall. Un projecte germinador»; Norbert Bilbeny, sobre «Maragall, la pena de mort i el perdó»; Joan Cuscó, sobre «La poètica de Joan Maragall en la filosofia d'Eugeni d'Ors i de Francesc Pujols»; fins a Ignasi Moreta, que tanca el volum amb un estudi sobre «El pensament de l'últim Maragall (1906-1911)», on reobre les grans qüestions del pensament maragallià, que Moreta deixà entreobertes a la incisiva obra *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall* (2010) i que ha apostil·lat en el recent número de la revista *Serra d'Or* de setembre, inquirint «Sobre el “cristianisme inequívoc” de Joan Maragall», en resposta a Ramon Pla i Arxé, que havia recensat el llibre com «Una biografia intel·lectual de Maragall» al número de juny de la revista. A tots els quals cal afegir l'editor del volum, **Josep Maria Terricabras**, que hi assenyala la profunda crisi del llenguatge de la nostra humanitat contemporània, heretada de la filosofia romàntica:

Maragall ens posa al davant, amplificada, la nostra pròpia realitat: tots som éssers que [...] ens desconeixem a nosaltres mateixos, perquè [...] no ens reconeixem mai prou en el que diem, rediem i contradiem, tot i saber que és el nostre dir allò que realment ens fa. [...] No cal recórrer a cap noció especial de transcendència per constatar que la nostra vida és alhora un miracle (sorprenent) i un misteri (insondable).

Amigues, amics, els convido a preguntar-se amb mi si no perceben, en aquesta condensada ressenya de noms i títols, una inflexió en la recepció de Maragall. La meua percepció és que la confluència de tants crítics filòsofs i de joves filòsofs interessats en l'art de pensar del traductor de Nietzsche i de Novalis, del poeta del Comte Arnau, de l'assagista dels *Elogis*, de l'articulista de «L'iglésia cremada» i de «La ciutat del perdó», és una confluència que crea un nou àmbit de recepció contemporània, on Maragall és a la fi llegit, qüestionat i interpel·lat com a pensador i filòsof. En tot cas, si la lectura de Maragall des de la filosofia no és novetat en el panorama de la crítica catalana, mai com en aquest volum no s'havia visualitzat tan nítidament. Un volum

que, en coherència amb el contingut i amb el títol, *Joan Maragall. Paraula i pensament*, és publicat en la col·lecció «Noms de la Filosofia Catalana», a continuació de Josep Ferrater Mora, Eusebi Colomer, Ramon Turró, Joaquim Xirau, Eduard Nicol i Eugeni d'Ors.

13. MARAGALL, DE LA SOCIOLOGIA A LA FILOSOFIA

És potser aquest reconeixement com a filòsof la primera paga del deute de la universitat envers Joan Maragall, identificat temps ha pel crític anglès Arthur Terry, «en la línia de poetes pensadors que li ve de Goethe, passant per Carlyle, Emerson [amb el seu assaig *El poeta*] i Nietzsche», als quals em permeto d'afegir Novalis, bo i acompanyant-lo de les paraules de Joan-Lluís Marfany, que veu Maragall «obsessionat per problemes metafísics que trobaven adequada expressió a través del tema llegendari».

En realitat, però, a Maragall no li devem res que no passi pel deute envers nosaltres mateixos. Els catalans del segle XXI hem no simplement de rellegir-lo, sinó de llegir-lo de nou en la línia que demana la lectura contemporània com a poeta pensador. La història de la recepció de l'obra de Joan Maragall no és sinó la dels seus lectors del segle XX i del XXI. Una història que ha passat, per dir-ho simplificant, per dues lectures bàsiques, la poeticoliterària i la sociopolítica, a les quals caldrà afegir urgentment la filosòfica i la mística.

Passat el purgatori noucentista i fora de poques excepcions recalitrants, la recepció de Maragall, òbvia i constant, és la de poeta, de gran poeta del Modernisme, certament, però alhora entronitzat al panteó de les lletres catalanes com «el primer poeta clàssic del segle XX» i «un dels valors més reconeguts de la poesia catalana de tots els temps», amb la funció d'«enllaç entre la Renaixença i el Noucentisme». Amb la funció, diguem-ho sense ambages, de poeta nacional, que vol dir necessari per a la vida de la nació catalana.

El fet que Joan Maragall sigui reconegut, a més, com el poeta creador d'una escola «maragalliana» de poesia, representada per Josep Pijoan, Josep Lleonart, Francesc Pujols o Josep Maria de Sagarra, ha perdut rellevància. També se li poden atribuir algunes de les grans obsessions de Carles Riba, com la poesia pura, la inspiració, la paraula i el ritme i la manera d'entendre la crítica; també algunes de Salvador Espriu o, en un altre nivell, de Joan Salvat-Papasseit, com el cançoner tradicional, la dona i l'amor com a fonts de plaer i de creació.

Si mirem com el defineixen els diccionaris i les enciclopèdies, hi llegim invariablement després del nom, Joan Maragall i Gorina, «poeta», llevat